

1876 ANAYASASINDA RESMİ DİL SORUNU

Aydınlık Gazetesi, 1 Kasım 2011

Yıldırım Koç

Etnisitelerin ve milliyetlerin millete (ulusa) dönüşme veya “uluslaşma” süreçleri kendiliğinden olmaz; genellikle devletin çabalarıyla gerçekleşir. Bu süreçte dil ortaklığının yaratılması, eğitim ve zorunlu askerlik hizmetinin büyük katkısı vardır. Dil ortaklığı yaratılmadığında bir ulus kolay kolay ortaya çıkmaz. Dil ortaklığı, tek bir resmi dille sağlanır. Farklı etnisitelerden oluşan uluslarda her etnisitenin ortak ulusal kültüre katkıları, önemli bir zenginlik kaynağıdır. Bu farklılıkların bölünme ve kargaşa nedeni değil de zenginlik kaynağı olabilmesi, ortak dille mümkündür. Diyarbakırlının Karadeniz türkülerinden, Edirnelinin Şanlıurfa türkülerinden, Tokatlının Muş türkülerinden zevk alabilmesi ve bunları kendi ulusal zenginliği olarak görebilmesi, ortak dille mümkündür.

Etnisitelerin dilleri ile Türkçe arasındaki denge geçmişten beri tartışıldı.

Bu konu Osmanlı'nın ilk Anayasası olan 1876 Kanûn-ı Esâsî'nin hazırlıkları sırasında gündeme geldi.

1876 Anayasa taslağının 12. maddesi şöyleydi:

“Memâlik-i Osmaniyede (Osmanlı topraklarında) bulunan akvâmdan (milletlerden) her biri kendilerine mahsus olan lisânı (dili) tâlim (öğretim) ve taallümde (öğrenimde) muhtardır (serbesttir). Fakat hidemât-ı devletde (devlet vazifelerinde) istihdam olunmak (çalıştırılmak) için devletin lisân-ı resmisi (resmi dili) olan Türkçeyi bilmek şarttır.”

Bu metin, taslağı inceleyen komisyon ve kişiler tarafından kabul edildi.

Bu düzenlemenin aynen kabulü durumunda, Osmanlı ülkesinde yaşayan çeşitli etnisitelerin dilleri Türkçe ile eş düzeyde tutulacaktı. Osmanlı'nın emperyalizmin saldırısı altında bulunduğu ve emperyalistlerin de Osmanlı ülkesindeki farklı etnisiteleri ayrılıkça hareketlere teşvik ettiği koşullarda, bölünme süreci hızlanacaktı.

Bu düzenlemeye bir kişi karşı çıktı: Eğinli Said Paşa.

1851 yılında Mühendishâne-i Hümayun'dan birincilikle mezun olan, İngiltere'de Edinburgh Üniversitesi'nde 1854-1859 yıllarında öğrencilik yapan Eğinli Said Paşa, bu düzenlemenin ulusal birliğin yaratılması açısından sakıncalarını gördü, II. Abdülhamid'e bu konuda bir rapor sundu ve komisyonu ikna ederek, bu maddenin Türkçe'nin resmi dil olması niteliğini zayıflatan ilk bölümünün kaldırılmasını sağladı.

Kabul edilen 1876 Anayasasınının 18. maddesi şöyle oldu: “Tebea-i Osmaniyenin (Osmanlı uyruklarının) hidemât-ı devletde (devlet vazifelerinde) istihdam olunmak (çalıştırılmak) için devletin lisân-ı resmisi (resmi dili) olan Türkçeyi bilmeleri şarttır.”

Böylece Osmanlı'da yaşayan çeşitli etnisitelerin (Osmanlı'da anlaşıldığı anlamıyla “milletlerin”) kendi dillerinde eğitim ve öğretim görmelerinin anayasal bir hak olması engellendi; Türkçe'nin resmi dil yapılması çalışmaları güçlendirildi.

Bu topraklarda uluslaşma süreci henüz tamamlanamamıştır. Bunun en önemli nedeni, emperyalist güçlerin çeşitli etnisiteleri ayrılıkçılık doğrultusunda teşvik etmeleri ve desteklemeleridir. Ulusumuzu oluşturan çeşitli etnisitelerin kültürleri ve dilleri, hepimizin ortak zenginliğidir. Uluslaşma sürecinde her yörenin ve etnisitenin yerel birikimleri, ulusun ortak birikimlerine dönüşmektedir. Ancak uluslaşma sürecinde birleştiren harç veya tutkal, ortak dildir. Resmi dilin ve eğitim-öğretim dilinin Türkçe olması, bu bütünleşmeyi ve zenginleşmeyi sağlayacak en önemli araçtır.

Eğinli Said Paşa'nın 135 yıl önceki duyarlılığı, bu sürece önemli katkılarda bulunmuştur (Bu konuda ayrıntılı bilgi ve belgeler için bkz. Ali İhsan Gencer, “İlk Osmanlı Anayasasında Türkçenin Resmi Dil Olarak Kabûlü Meselesi,” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, *Armağan, Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı*, Yay.No.423, Ankara, 1978, s.183-189).

